

Redaktör: Carl Lindgren

Barnporträtt på Gripsholms slott, Mariefred:

Dold historik under krackelerade färgytor

Text: Margareta Munkert Karnros

Bild: Svenska statens porträttsamling

Under sommaren visade Gripsholms slott upp en alldeles speciell genre motiv ur Statens porträttsamling – karolinska barnporträtt. Varje målning talar till oss genom symboler, färger, stil och komposition. Men vad döljer sig under de krackelerade färgytorna? Porträttexpert och konstkonservator Anna Bronzoni Catellani tar oss med på en resa genom tid och rum med barnmotivet under luppen.

Hedvig Sofia, 1681-1708, prinsessa av Sverige, hertiginna av Holstein-Gottorp. David Klöcker Ehrenstrahl (tillskriven).

Den som någon gång besökt Gripsholms slott i Mariefred och vandrat runt i den fantastiska värld av tusentals porträtt som trängs på väggarna, vet att denna sightseeing i renässansmiljö tar sin tid. De äldsta porträtten i samlingen är daterade till 1500-talet och de senaste är utförda på 2000-talet. Bland dessa finns en liten grupp barnporträtt föreställande bl a drottning Kristina som fyraåring, avbildad på 1630-talet likt en vuxen regent. Här syns också den sjuårige kung Karl XI i kolt, spatserkäpp och plymagerad hatt, målat 1662. Bland verken kan också nämnas ett antal porträtt föreställande Karl XII och hans syskon i späda år.

Under sommaren valde man att lyfta fram barnporträttet under den karolinska tiden i en uppmärksam och informativ utställning. Men utöver historiska beskrivningar av verken och vilka de föreställer, finns mer att upptäcka. Anna Bronzoni Catellani, konstkonservator och expert på klassiskt porträttmåleri, söker ständigt efter mer information – den vi inte kan se med blotta ögat.

Tv. Drottning Kristina avbildad som fyraåring på 1630-talet, tillskriven konstnären Jacob Heinrich Elbfas.

Th. Karl XI (1655-1697), som barn 1662, fortfarande klädd i kolt, men likt vuxna män försedd med spatserkäpp i den ena handen och en plymagerad hatt i den andra. Konstnären är David Klöcker Ehrenstrahl (1628-1698).

Vad kan du berätta för oss om barnporträttets utveckling med början i renässansen?

–Barnporträtt utförda under perioden 1500-1700-talet gestaltar inte enbart en samtida bild av ett barn, utan i sin sammansättning av element återspeglas också den kultur och de samhällsvärderingar inom vilka porträttet formades. På målardukens bildyta uttrycks rådande normer och konventioner genom konstnärens medvetna val.

Detta kan tydas i porträttkonsten genom att betrakta klädernas utförande och gestaltens posering, gestiken och inte minst symboliken i bilden. Porträttet av barnet kommunicerar till viss del barnets porträttlighet, dess kön och ålder, men också en mängd information som utgör en talande beskrivning av familjestatus och samhällsställning.

Paralleller till ryttarporträtt av vuxna fältherrar

Detta framstår som mycket tydligt i drottning Sofia Magdalenas beställda porträtt av sin son Gustav Adolf. Verket var en gåva till prinsens far Gustav III. Kronprinsen sitter på sin favoritleksak, en gunghäst som var en present från hans mor. Bilden av det lekande barnet kan ses som en parallell till ryttarporträtt av vuxna fältherrar. Gunghästen är monterad på en vagn, vilken dras av en ung adelsman, Georg Jonas von Wright, kammarpage vid hovet. Nedanför hästen ligger olika krigiska föremål – en sköld med prinsens monogram, pil och båge samt en trumma.

Rummet är drottningens matsal på Stockholms slott, numera en del av Vita Havet. Utanför dörren står en livdrabant – vakt – på pass. Det var hans uppgift att se till att ingen obehörig kom in i de kungliga våningarna. Scenen på dörröverstycket är en symbolisk bild av tronföljarens utbildning. Här avbildas Gustav Adolf dock inte tillsammans med sin verkliga lärare. På bilden undervisas han av en kvinnofigur som påminner såväl om Moder Svea som om den antika gudinnan Minerva.

I porträttkonsten under dessa tre sekler framställs barn ofta som vuxna människor i miniatyr – varför är det så?

–Detta kan associeras till de förväntningar som familjen, ofta beställare av porträttet, hade på barnet. I det här sammanhanget utgör varje detalj i porträttet av barnet en viktig och talande del av det sociala spelet. Kan tilläggas att konststil, material och teknik, genom vilken allt detta har tagit form, också har genomgått en kontinuerlig utveckling, som ägt rum i takt med det ständigt växande urbana samhället.

Dyrtbart verk skapade problem för Konstakademien

En av de mest lovande konstnärerna på den här tiden var den unge begåvade Carl Fredrik von Breda. Han hade nyligen avslutat sina studier under Lorens Pasch d y: s ledning och valdes ut för att måla det exklusiva porträttet av kronprinsen Gustav Adolf. Drottning Sofia Magdalena ansåg dock att konstnären begärde för mycket betalt för sitt arbete, och överlämnade ärendet för att avgöras i Konstakademien.

Akademiledamöterna hamnade då i en känslig situation, där de å ena sidan inte ville stöta sig med drottningen men å andra sidan ville hjälpa den unge lovande konstnären framåt i karriären. Målningen kom även att få en viss allmän uppmärksamhet redan i samband med sin tillkomst, eftersom den ställdes ut offentligt på Konstakademien ett år efter att den målats, 1785.

De barnporträtt vi kan se på Gripsholms slott idag, hur bedömer du att de har förändrats i färg och kvalitet under seklen? Ser vi vad von Breda såg framför sig, när han lagt sin sista hand vid ett verk?

–De skador jag i mitt yrke som konservator bevittnar på äldre måleri har sällan tillkommit på grund av tiden. De har

Gustav den III:s son Kronprins Gustav (IV) Adolf på gunghäst av Carl Fredrik von Breda, 1784. Rummet är drottningens matsal på Stockholms slott, numera en del av Vita Havet. Utanför dörren står en livdrabant – vakt – på pass. Det var hans uppgift att se till att ingen obehörig kom in i de kungliga våningarna. Målningen blev en dyr historia för drottning Sofia Magdalena.

ofta orsakats av felhantering, hur de förvarats samt av krig och klimatförhållanden, som inte varit gynnsamma för föremålens specifika egenskaper.

Vid tillkomsten preparerades målningarna, linoljan som bindemedel kokades, blektes i solljus, färgstoff revs och man använde recept som var väl beprövade, för att se till att konstverket skulle hålla sin kvalitet lång tid framöver. Detta förebyggande arbete har visat sig vara lyckat.

De barnporträtt på museerna runt om i världen från 1500-1700-talet, som blickar på oss genom ett tunt nät av krackeleringar, färgbortfall eller ridå av smuts eller mögel, kan som tidigare nämnts inte i första hand tillskrivas upphovsmannens bristande arbete.

Tre hundra år av konstnärns fokusering på val och tillämpning av material har lämnat efter sig en riklig bildtradition, som möjliggör för dagens betraktare att få en inblick i förgångna kulturer och traditioner.

Porträttkonsten får en central plats

Det var alltså först på 1500-talet, under högrenässansen och genom befastandet av humanismen, som porträttkonsten tilldelades en central plats inom konsten. En bidragande

(tv) Anna i laboratoriet. (th) Ett äldre barnporträtt i original och resultatet efter en röntgenundersökning. Denna metod är ovärderlig när det gäller att studera den underliggande kompositionen, som i sin tur kan vara kännetecknande för konstnärens stil/manér.

Foto: Ateljé Catellani

orsak var, att den blomstrande handeln mellan de europeiska länderna medförde att information spreds i allt större omfattning. Nyheter om nya konststilar och tekniker, som t ex att måla på duk istället för på pannå och att använda oljefärg istället för tempera, nådde snabbt ut till konstnärerna på ett helt annat sätt än tidigare.

Som museibesökare förutsätter man att alla konstverk som samlats in och visas upp är av äkta vara, men hur säkerställs detta?

–En ultraviolett undersökning är av stor hjälp vid analys av målningens äkthet. Med UV kan man skilja originalmålningen från det som har tillkommit a postum. En falsk signatur under exponering till UV lyser på ett sätt som skiljer sig från resten av bilytan. Retuschering av skador som ibland inte syns med blotta ögat syns tydligt under UV.

En annan metod, som används för att avslöja om ett verk är äkta eller inte, är röntgenundersökning. Denna är ovärderlig när det gäller att studera den underliggande kompositionen, som i sin tur kan vara kännetecknande för konstnärens stil, manér. Caravaggio t ex, brukade rista in i grunderingen den tänkta kompositionen för att sedermera fullfölja sitt verk med oljefärg tillagd i ett flertal lasyrer.

Genom att med kunskap och avancerad teknik studera små detaljer i en målning och sedan jämföra dessa med detaljer i andra verk, kan de mest svårösta gåtor knäckas.

Källa: Historik runt de aktuella målningarna från Intendent Eva-Lena Karlsson, Statens Porträtt- och Slottssamlingar, Nationalmuseum.

Anna Bronzoni Catellani

är utbildad vid Palazzo Spinelli, institutet för konservering och restaurering av konst i Florens, konstakademien i Modena i Italien samt vid konstvetenskapliga inst, Uppsala Universitet. Hon har under flera år arbetat med konservering och restaurering av konst för några av de

största institutionerna i Sverige. Under 2005 dubbades Anna Catellani till riddare av Italiens dåvarande president Carlo Azeglio Ciampi, för sina insatser inom konservering och restaurering av konst i landet.

Mer läsning...

“När Gustav III år 1783 lät koppypa sin lille son Gustav (IV) Adolf, föregicks det bl a av en korrespondens mellan kungen och hans kusin den ryska kejsarinnan Katarina II, som redan 1781 låtit vaccinera sina sonsöner.” Detta nämns i t ex Sigun Dafgårds artikel “Uppfostran av kungliga barn” i “Katarina den stora & Gustav III” (Nationalmusei utst. kat. nr 610, Stockholm 1998).

Bilden: Katarina den II (1729-1796), en av de mest framgångsrika och mäktigaste regenterna i Rysslands historia, såg till att barnbarnen blev vaccinerade.

